Володимир Діброва

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ1 1

Свою сорокову річницю Бойко святкує в Америці. Його туди на семестр запросив доктор Когут, теж Юрій або, по-їхньому, Джордж.

Бойко—знаний у певних колах філолоґ, кандидат наук, перекладач, член Спілки письменників. В його доробку—юнацькі поезії, кілька перекладів, книжка критичних статей, монографія з морфології (спільно із групою авторів). З ним—його дружина Люда та дві дочки, дванадцять років і сім.

Бойки хочуть зустріти ці роковини в тісному родинному колі. Але доктор Когут знає, коли в Бойка день народження. Не запроси його—обов'язково образиться, ще й подумає, що вони—невдячні свині.

Тим більше, що дякувати йому є за що. Доктор Когут їм вислав запрошення, підшукав недорогу квартиру й зорганізував Бойку виступи перед діаспорою.

Між собою вони—на "ти". Когут за кавою (Бойко між парами завжди заходить до нього) ділиться своїми задумами. То він хоче закласти якийсь комітет, то щось перекладає, то дбає про когось. А через три місяці на базі Когутової кафедри має відбутися конференція. Задуться міжнародні світила, а наприкінці заплановано середньовічний слов'янський бенкет. Когут натякає на те, що він розраховує на Бойка.

"Звичайно! — каже той. — Мені це дуже цікаво".

Оселилися Бойки за кілька вулиць від Когутів і часто по-сусідському ходять до них. Доктор має дружину й п'ятнадцятирічного сина, але гостям рідко вдається застати їх вдома.

Бойкові дівчата з першого ж разу засвоїли їхнє подвір'я (гойдалки, батут і гірку) та завели дружбу з місцевими дітлахами. Тут мешкають люди з університету, ростуть дуби, клени та щось схоже на наш горіх. Раз на тиждень Бойко згрібає доктору листя (бо йде до зими) і натоптує ним целофанові мішки. А ще вони вдвох розібрали якось за суботу-неділю сарай. Когут мріє на цій ділянці вирощувати навесні помідори.

2

Бойко бере переклад сучасної української прози (останній крик літературного молодняка), над яким нині б'ється Когут, співставляє з оригіналом і стогне. Бо проза й без Когута несе подвійний заряд божевілля (яке лізе, по-перше, з усіх порепин совітського життя, а, по-друге, наганяється джмелями кожного із авторів). Тому твори ці, як їх не обробляй, через свою розхристаність, до перекладу не надаються.

Але Когут цього не знає. Щоранку він чесно сідає за комп'ютер і до п'ятої вечора перетягає слова з однієї іноземної мови в іншу. Аби зберегти букву й пахощі оригіналу, все те, що він не може перекласти, йде у примітки і пояснюється особливостями української вдачі. В решті випадків він покладається на словник. Через що кожна з подоланих ним оповідок відгонить шизофренією. "Дуля"

Оповідання із збірки Володимир Діброва. Збіговиська. Київ: Критика, 1999. Ст. 165-222.

у нього, як і велить словник, це, безумовно, "груша", "Бесарабка" є "жінкою молдаванського роду", а вигук якогось із персонажів "та нащо цей, блін, совок пригрібався?" в його перекладі перетворилося на "чому, млинець, невелика дитяча лопатка зняла верхній шар ґрунту?".

"Блін! — голосить Бойко і біжить до жінки з черговим перлом. — Ну що мені робити?! Тут треба все переписувати!"

"Забудь!" — каже Людмила.

"Що значить "забудь"? Він просив перевірити! Хоче, щоб я йому всі недоліки виправив". "От і знайди йому дві блошки, а більше, скажи, я не бачу. Не встиг, скажи, за цей час так засвоїти мову, щоб відчувати тонкощі".

"Тонкощі?! Це —сором, а не робота. У мене двієшники краще перекладають!" "Це не є твій клопіт".

"Ні, мій! Він мене попросив. Це — питання престижу. Професійної етики".

"Ти що, здурів? Він же тебе зненавидить за таку етику! Нам треба тут до весни перебути. Якщо не він, хто тобі візу продовжить? Та він тут — бог! Він усе може!"

Бойко знищує всі свої олівцеві позначки, лишає для годиться кілька дрібних зауважень і хвалить Когута за те, що той так проникливе відтворив оригінал.

"На жаль,—визнає Бойко, — я ще не опанував мову, тому не можу тебе виправляти. Не маю права".

Когут погоджується з цим.

"Мабуть, — додає Бойко, щоб не було і натяку на якусь двозначність, — мені того не дано". Доктор Когут розводить руками.

Бойко не певен, як він мусить це трактувати, але Когут свій жест не коментує. "До речі, — кидається Бойко в паузу, — я маю одне питання. На нас насувається мій день народження ... "

Когут не розуміє.

"Я хотів сказати—уродини, — розтлумачує Бойко. — У вас такі речі святкують? Короче, порадь".

Когут каже, що для цього тут є звичайні та етнічні ресторани. Китайські, корейські або мексиканські.

Бойко запрошує Когута (певна річ, що з родиною) і пропонує йому зразу й визначити, де їм було б зручніше посидіти. Когут каже, що десь тут поблизу є недорогий ресторан, обіцяє завезти їх всіх туди, ще й подбати про питне.

"Навіщо вам витрачатися? — каже він. — Краще додому більше привезти"

3

Бойки мудрують над тим, як їм звести до мінімуму кількість званих. Але, крім свого благодійника, змушені запросити ще декількох земляків, які із різних причин опинилися в цьому містечку. А саме— Олексу Самбура, Уляну Жовтянську (вони і так крутяться весь час при Когуті) та подружжя Кравців з сином (Кравці допомогли Бойкам, поділилися з ними ковдрою, цвяхами, молотком та подушками).

Самбур—режисер, новатор естради й театру. Вдома він вславився постановками замашних національних заходів — конкурсів, свят, імпрез, фестивалів та злук. А сюди його як митця та факультетського гостя виписав Когут. Останні три місяці Самбур живе у гуртожитку і одержує п'ятдесят доларів на тиждень. Ніхто від нього нічого не вимагає, хоча у них з Когутом і була усна домовленість, що Самбур допоможе йому з бенкетом.

"Запросто! — пообіцяв тоді Самбур. — Ти тільки свисни".

Але Когут немов забув про це. Мови Олекса не знає, грошей йому ледве вистачає на їжу, а підзаробити він може лише через Когута. Щодня за десять восьма Самбур вискакує на ріг і визирає Когутову "мазду". По дорозі на кафедру той робить так, щоб підкинути Самбура під саму бібліотеку. По п'ятницях вони йдуть до тренажерного залу, потім—до сауни, де розмовляють про стан української культури.

"Принаймні, — заспокоює себе Самбур, — він не буде триндіти, що я тут байдикував".

Знічев'я він вирізає з журналів фотографії і клеїть з них колажі. На пожежний випадок він накидав собі два бенкетних сценарія. Один—на всю губу, з половецькими танцями й лазерами, інший—якщо це буде навстоячки та всухом'ятку.

Як і всякий справжній професіонал, Самбур марить Бродвеєм та Голівудом. Чому б і ні, не розуміє він. Невже я гірший за них? Навпаки! Якби Когут мене тут залишив на рік, я б усі сили кинув на мову. І наприкінці весни вже чвірінькав би. В крайньому разі, — на початку літа.

"А хочеш,—питає щоп'ятниці Самбур у Когута,—я їм поставлю п'єсу? Задурно. У вас же в університеті, мабуть, є театр? Якщо ти будеш перекладати, то я їм з чого скажуть зроблю нове прочитання. Тотальний нео-авангґард!"

Але Когут відмовчується.

"Може, він, — непокоїться Самбур, — ображається на мене? Але за що? Об'єктивних підстав— нуль! Якщо ж він відносно Уляни, то я її не чіпав. Тому, що я розумію. Я—не ідіот. А якщо в нього на неї є якісь задуми—будь ласка. Повний вперед. Я — пас. Я задля друга і під монастир, і у сам монастир піду!"

Уляна—наша відома поетка. Минулої середи вона приїхала сюди з Нью-Йорку і розраховує, що на наступний семестр Когут як керівник кафедри запропонує їй читати курс лекцій з питань бароко. В університетах тут, як їй казали, на такі випадки існують окремі фонди.

Уляна—кандидат мистецтвознавства з барокових мотивів. Це її третя Америка. Домоглася вона її сама, бо вчасно подала заявку на комплексне наукове дослідження. Тема, під яку їй дали стипендію, лежить на зламі культур, фемінізму, проблем меншин та екології.

І останні з запрошених — Кравці, Лариса та Олександр. Він тут захистив дисертацію, додому не поїхав, а знайшов роботу в університеті, при хімічній лабораторії. Вона в той час, поки він вибивався в люди, сиділа з дитиною. Нарешті, вони подали заяви на зелені карти, чекають на рішення. Тепер і Лариса хоче десь працювати. А за освітою вона — романський філолог. Тому доктор Когут для неї — пряма (і єдина!) нагода знайти викладацьку роботу. Тим більше, що в нього, як вони дізналися, на той семестр оголяється Група російської мови

Зарплати Кравця вистачає на гарну квартиру й безбідне життя. Але, з іншого боку, їхній Ігорець у свої сім років не розмовляє (ні "тато" не каже їм, ні "мама"), й не розуміє, де він зараз є й що з ним коїться. Інколи Кравцям здається, що їхнє дитя хтось у них вкрав і тримає за глухим муром. А їм лишив тільки його безневинне й засмикане тільце.

4

Доктор Когут завозить у дві ходки всіх (крім Кравців, бо ті мають машину) до китайського ресторану. Когутова жінка з сином прийти не змогли, але просять усіх здоровити.

Китайська обслуга—у білих нейлонових сорочках і чорних камізельках. Усі вони — прудкі, низенькі та несортові. Видно, що втікачі не з Гонконгу чи Тайваню, а з глибин материка.

Когут дає пояснення, що контрабанда біженцями—то є великий бізнес. Бо люди дають ділкам всі свої гроші, аби тільки вскочити на корабель. Ті натоптують нелегалами трюми, везуть через океан і

викидають під американським берегом у крижану воду. Але китайці не скаржаться, бо вони дуже терплячі. Ще й радіють, що живі.

Офіціантка, яка обслуговує їх, є яскравим тому доказом, їй років, може, сімнадцять, не більше, і з неї струменить щастя, ніяк не пов'язане з дійсністю та потребами моменту. Бойкові гості підозрюють каверзу ("мабуть, же ж на чайові розраховує!"), тому знайомство з меню починають із цін.

Мову офіціантка ще вивчила не до кінця, хоча вона й старається. Крім меню, вона усім роздає олівці й просить галочкою позначити, хто і що замовлятиме. Всі позирають на Когута, чекають, що він порадить.

Когут описує китайські страви. Там, де він об щось спотикається, Уляна підправляє його (з чого ясно, що вона обізнана як з ресторанною їжею, так і з нюансами обидвох мов.) На відміну від Когута, Уляна знає, що "еґ-ролз" — це пиріжки, "шримпи" — креветки, а "броколі", хоч його в нас на базарах і не продають, треба перекладати, як "броколі".

Несамохіть виникає дискусія про переваги й недоліки української кухні. Когут вважає, що в ній забагато жиру та холестерину й замало морських страв.

Бойко та дівчата теж хочуть знати, чим їх годуватимуть. Вони змагаються за меню і вже давно 6 його розшматували, якби воно було на папері, а не на цупкому пластику. Перекласти з англійської назви

страв вони, звичайно, не вміють, зате розуміють, що в правому стовпчику подані ціни.

"Ото, скільки доларів! Ух ти ж, як дорого! Тато, не бери такого! Бери, що дешевше!" Дорослі сміються з них.

Роксоляна у сім років знай всі цифри, а старша, Оксана, спочатку в умі, а тоді вголос конвертує валюту в купони. Лічба йде на мільйони. Видно майбутні характери: старша—відмінниця, а Роксоляна — пустунка та одірвиголова. Людмила шикає на них, але, водночас, і пишається математичною вправністю Оксанки. А Бойко, навпаки, більш потурає меншенькій.

Доктор Когут дістає пляшки з торби — трилітрову бутлю бургундського, іспанський херес та чілійське "каберне совіньйон". Всі пляшки—розкорковані, припалі пилом і добре надпиті.

Гості здивовані. Принести до ресторану своє бухло, щоб крадькома під столом перелити його у казенні місткості — це вони розуміють. (На такий випадок Самбур притяг сюди останню пляшку "перцівки"). Але що в Америці таке заведено—то для них дивина. Втім, невідомо, чим все це обернеться. Тому вони, щоб не видати легкої ніяковості, беруться за пляшки, вичитують назви й нахвалюють їх.

"Гай-гай, Чілі! Піночет—не Піночет, а виноградників ніхто рубати не став. Це тобі—не Совітський Союз. А осьо, подивіться, бургундське! Це ж треба! А якого, цікаво, року? Невже із самої Франції везли? Ні? Каліфорнійське? Тим краще! Але це ж, мабуть, дороге вино. Нащо ти, Юрку, їй-богу... Ми б якось самі перебилися. Навіть, незручно тепер".

Когут каже, що то є о'кей, наливає собі вина і, не чекаючи початку церемоній, робить великий ковток. Бойки перезираються ("як це так, у всіх порожні склянки, їжу не принесли, а він вже п'є!").

Їм на поміч приходить Кравець з тостом за іменинника. Гості тягнуться за вином. Бойко підводиться і, немов виправдовуючись, хвалить доктора Когута і всю діаспору за те, що на чужині вони зберігли мову.

"Не знаю, як кого, а от мене це приголомшує, — зізнається він. — А саме — ставлення, тобто любов до землі батьків і якась така надія ... Бо я скажу чесно: самі по собі, ми ніколи б ... От, наприклад, ти, Юрко, як вчений, як українець і як керівник... Те, що ти, як завкафедри, робиш для нас, українців, і для України ...Та що тут казати! За це треба випити. Будьмо!"

Його з усіх боків підтримують і додають, що, запрошуючи до Америки творчу та вчену молодь, він дає їй змогу всотати досвід, який піде на користь Україні. Бо в нас є бажання, але нема змоги. І вишколу. І знання того, як функціонує цивілізований світ. Тому нам треба трохи пожити тут, гарно засвоїти все, а тоді вже гуртом піднімати духовність.

"То певно," — погоджується доктор Когут.

"А що це ви п'єте?" — вистромлюється Роксоляна з-під столу.

"Вино", — каже Когут.

"Вино—це отрута! Вилийте його негайно!"

"Я знаю, — підскакує Людмила й тягне хитрунку на інший бік столу, — що ти любиш дядька

Когута!"

Приносять їжу. За китайським звичаєм все виставляється на круглу тацю. Когут пояснює, що таця крутиться, і кожен собі бере що кому вигідніше. "Й що на кого дивиться", — додає Бойко.

"О—так, бо це крутиться", — і доктор Когут показує, як саме рухається повна наїдків таця.

"А що ви собі валили?" — Бойкова Роксоляна вирвалася з рук Людмили, заповзла під стіл, заблукала між коліньми та черевиками, але, нарешті, знаходить вихід. Виринаючи, вона підштовхує Самбура й той розливає вино.

"Ви хіба не знаєте, як це шкідливо?"

Самбур вмочає палець у херес і тулить його до губів Роксоляни. "А ось тобі цьомка!" Дівчинка вищить і знову пірнає під стіл.

Китаянка хоче усім побажати смачного, але не знає, як висловити це англійською. Гості виделками й ложками штурмують карусель.

"То можна все їсти і патиками",—пояснює їм доктор Когут і клацяе для наочності дерев'яними паличками.

5

Усі швидко збивають голодну охотку. Відчувши, що тостів не передбачається, і що оце і є все вино, дехто (Уляна, наприклад, Самбур та й Бойко також) поспішають наповнити келихи.

Бойко каже: "Чи міг я собі уявити, що буду колись сидіти в Америці, у китайському ресторані, і пити бургундське вино?!"

"Це,—підтримує його дружина,—немов якесь кіно. Як "Три мушкетери"!"

"Пять... ні! навіть, менше! Чотири роки тому, коли ще мене не друкували, — вступає в розмову Уляна, — якби хтось мені сказав..."

"А мені?! — уриває її Самбур. — Та я б..."

"А я, — тягне руку Оксанка,—коли була в першому класі..."

"А ти помовч!" — осаджує дочку Люда Бойко.

"Та в страшному сні не насниться такого!"—скидається Кравець. Його дружина Лариса б'є Кравця у литку чобітком. Вона побоюється, що своїм перекривленим гумором він їм усе зірве. Вона не завжди може простежити за тим, чи доречні тут його жарти, бо Ігорець раз по раз вивертається з її колін і несеться до виходу. Колись він так само вибіг із хати і мало не вскочив під вантажівку. А позаторік, як вони були на Атлантичному океані, зайшов у холодну воду і став її жлуктати. А ще він полюбляє виделки і б'є ними об тарілки та чарки. Мати змушена, стримуючи необорну жагу, так забрати з дитячої руки виделку, щоб не потрощити йому усі пальці. Позбувшися іграшки, Ігор сповзає

на підлогу й мчить до дверей. Лариса розпачливо зорить на Кравця й біжить слідом за сином. Але ні жінчин погляд, ні, навіть, її копень не спиняють Кравця.

"Якби мені будь-хто натякнув тоді, що життя піде у цей бік, то я б, — оголошує він, — йому плюнув у вічі!"

"Я всі ті роки був невиїздний!" — згадує Бойко.

"А я,—каже Уляна,—роками не могла надрукувати свою другу збірку!"

"А я колись прокидаюся, — регоче Самбур, — ну, звичайно, що набанячений. Зирк у вікно, а там, де завжди висіло гасло "Слава КПСС — гола стіна! Ну, кажу собі, Льоша, допився ти до галюнів! Треба з цим зав'язувати!"

"Так! Це—чудо,—погоджуються з ним усі. — Ніхто не міг того передбачити".

"Але чому?" — намагається збагнути Когут.

"З кількох причин, — каже Бойко, бо він—не лише філолог, а ще й політолог. — Візьмемо тільки один аргумент. Військо. Коли ми за тих часів збиралися й мріяли про незалежність, то завжди казали собі: подивися на мапу, скрізь — окупаційні військові округи, бази, підземні сховища, ядерна зброя. І це протверезювало. Як змагатися проти такого? Коли залізниця, дороги, морські шляхи, комунікації—усе зав'язано на Москву".

"Ну то тепер, — радить доктор Когут, — ви мусите все переглянути. Взяти курс на НАТО і на Європу. Побудувати нові шляхи. В нас цим займалися сто років тому. Коли Генрі Форд зачав випуск своїх авт. В Італії те саме швидко зробив Мусоліні, бо він розумів, яке значення мають дороги. Це, між іншим, перше, з чого починали римляни на нових територіях. У Британії, наприклад. Ще до народження Христа".

"Це вірно.—Людмила підхоплює думку Когута.—Але ж у нас всяку духовність забороняли. Не дай Боже бовкнути десь, що ти віруючий! Хоча ми своїх охрестили! Оксанка в нас — греко-католичка (ми це у Львові зробили, на хаті в знайомого скульптора), а Роксоляну вже в Києві, у православному храмі".

Ті, що спершу набрали м'яса, куштують тепер дари моря. І навпаки. Жваво згадують утиски, яких усім довелося зазнати.

Самбур із конкретних прикладів складає картину того, як тяжко було йому ставити п'єси. Кожному є що додати про переслідування всього національне свідомого.

"Ось вам маленька деталь, — каже Уляна,,— того, до чого ми звикли і з чим змирилися. Ми якось, ще коли мені було років сім-вісім, знімали в Криму куток".

"Що то є?" — перепитує її Когут.

Йому все пояснюють.

"Ну й от, — продовжує Уляна, — господар чує, що я до батьків звертаюся українською. Це його дуже обурює, і він мені каже; ти же — культурная дєвочка, а говоріш по-кугутському. Неперспективно!"

"Як, — не розуміє Когут. — Як він тобі сказав?"

Йому розтовкмачують, що то є. Він приголомшений. "Але ж чому ви не протестували?!"

"Як?"

"Треба було йти до іншого власника! Хай би він бодай фінансове (якщо не можна його притягнути до суду) поплатився за свій шовінізм!'' "О, то легко сказати". "У нас за таке судять. Бо то є расизм!"

"А в нас не звертали уваги. В нас казали: добре, що не розстріляли!" "О, як так можна!"

"І це ще—дрібниці. В нас голод замовчували. Тридцять третього року". "І двадцять другого!" "І сорок сьомого!"

"А те, що Київ у двадцятому році стояв холодний, голодний і зовсім порожній! Чому ніхто про це не знає?!"

Згадують, навіть, про те, як за Хрущова, в шістдесят третьому році нормували хліб, і в школах дітям за списками давали білі булочки. Але, щоправда, не всі таке пам'ятають. Лише Самбур (йому тоді було п'ятнадцять років) і Бойко. Людмила молодша за чоловіка й жила тоді на селі. А Уляні й Кравцям десь довкола тридцяти.

"Чому?"— питають вони себе й під час дискусії знаходять відповідь. — Тому що ми дуже довго були в рабстві! Де нас навмисно калічили. Ампутували в нас гідність. Але ми, нарешті, вирвалися. Ми не тільки не вмерли, але й зберегли дух, і потяг до волі, і мову."

За це допивають і каберне, й бургундське. А херес — ні, бо він має на диво підозрілий колір і смак.

Наввипередки вихваляються, хто скількох родичів та друзів навернув в українство.

"А я — свою братову... — каже Людмила. — Знаєте, яке у неї дівоче прізвище? Барінова! Зате тепер вона розмовляє краще за брата, плете, робить витинанки й засвоїла полтавське вишивання. А родом вона — із Луганська".

"Тепер треба казати Луганське, а не Луганськ,'' — виправляють її.

"І Донецьке".

"І Гемінгуей"

"І Сапигів".

"А де то є?" — питає доктор Когут.

"В Тернопільській області. Гарне таке містечко. Але з нього зробили "Сапогов". А треба — Сапигів. Тому що це — від Сапіги. Був такий воєвода литовський". "Литовський, але зукраїнізований!"

"Ким?"

"Як ким? Жінкою, звісна річ. Шерше ля фам. В нас усі вони — чарівниці. Він сам, хоч і шляхтич, а взяв просту. Зате красуню".

"Хіба? То ж, здається, в турецького султана була дружина-вкраїнка. З Рогатина". "В султана—так. Але в Сапіги — також".

Дівчата граються у квача. Ігорець стоїть окремо. Коли хтось торкається його, він мотиляє руками, підстрибує на місці й радісно сміється. На позір він (як не брати до уваги це тіліпання голівкою та дивні вигуки замість слів)—зовсім нормальний хлопчик, гарний, високий, приязний. Але діти відчувають, що він—не гравець, бо сама ідея про правила гри є десь геть поза ним.

"А чому він не хоче з нами гратися?"—питає Оксана у Лариси Кравець.

"Ні, він хоче, — пояснює та, — але не може".

"Не вміє?"

"Не чіпай хлопчика!" — каже Людмила дочці.

"Навпаки! — каже Лариса.—Просто він не розуміє цієї гри. А от ви з ним пограйтеся, він зразу ж і зрозуміє. Навчіть його. Він дуже хоче".

Оксана підходить до Ігоря, бере його за руку і каже: "Тепер ти — квач! Давай, ганяйся за нами!"

Ігор — у захваті. Він заливається сміхом і падає головою на стіл. Мати смикає його на себе і тим самим рятує посуд. Дівчата бачать, що з Ігорця пуття не буде, і, щоби урізноманітнити гру, лізуть під стіл і пробують залучити дорослих.

"Я вас затракала!" — кричить на вухо Когутові Роксоляна. Від несподіванки той захлинається, кашляє і обдає багатьох м'яким, брудно-коричневим рисом.

"Ах ти ж! Роксоляно!" — підводиться Бойко. Але пустунка вже шуснула під скатертину. Перше, ніж зникнути поміж дорослих ніг, вона застромлює вказівні пальці обох рук у рот, ростягає його, висолоплює язика і каже Когутові: "Бе-ге-ге!"

"Це — ти!" — відповідає їй доктор.

"Роксьо! — зривається Людмила. — А ну... Оксано! Тягни її сюди!" Оксана пірнає під стіл. Через мить звідти линуть плачі, вискіт, звуки борні. Бойки розтягають дочок. "Ми ніколи, — кажуть вони гостям, — в це не втручаємося. Хай самі розбираються'".

Тим часом не помічений батьками Ігор Кравець також лізе під стіл, щоб досліджувати ноги. Він доповзає до доктора Когута і лякає його. Когут сіпається й розливає на себе вино. Та ще й так, що заляпує піджак, сорочку і штані.

6

Доктор Когут хапком добирається до вбиральні, де пробує замити плями.

"Сіль! — волає Лариса.—Саша! Візьми сіль! І гарно посип нею всі плями! Що ти сидиш?! Поможи йому!"

Кравець, не барячись, зникає за дверима, на яких зображені штані та парасолька.

Бойко підозрює, що в туалеті Кравець буде не виводити плями, а умовляти Когута взяти Ларису до себе на кафедру викладати російську. Якщо той погодиться, то не виключено, що вона йому, перш за все, скаже: а я можу на себе взяти іще й українську групу! А це означатиме, що Бойко зі своїм жіноцтвом може вже сьогодні пакувати валізи. Тому що охочих вивчать українську на дві групи не набереться. Й це — несправедливо! Бо в неї і так ось-ось буде зелена карта, а Бойкові, щоби лишитися тут на один жалюгідний семестр, треба, щоб Когут, як батько кафедри, поклопотався за нього, ходив десь, дзвонив, морочився, вибивав фонди... Та що вона собі думає?!

Самбур у викладачі не пнеться, але він нутром чує, що Когут всіх ощасливити не зможе. Й не схоче. Добре, якщо когось одного. Чи одну. Того, хто першим сунеться. Бо Самбур знає, що Когут, звичайно, бовдур, але усередині він м'який. Тому на нього можна впливати. Й хто дужче натисне, тому він і дасть.

Бойко з Самбуром, не пояснюючи своїх дій, вислизають з-за столу, заскакують до туалету і застають там таку сцену. Когут без піджака (піджак — на сушилці, щедро окроплений сіллю) лежить спиною на раковині (бо, якщо він стоятиме, сіль обсиплеться і не встигне всотати вино). Над ним зависає Кравець, який трусить сільничку над Когутовою матнею. З останньої фрази Кравця ясно, що він вже одвибачався за сина і тепер пояснює Когутові, що його Ігорець учинив так не зозла, а через свій прикрий діагноз. Когут хоче підвестися. Кравець його не пускає, бо треба накинути дві-три хвилини, щоб сіль встигла витягти з тканини всю рідину.

"Я ще хотів сказати, — уточнює він, — що вона в мене, Лариса, і це не те, що я прикрашаю її, тобто перебільшую здібності. Ні! Вона має червоний диплом. Вона—мовник, лінгвіст. Працювала над дисертацією. Аж тут—вагітність, декрет, пологи. Але вона склала два іспити. Фах і

французьку. Вона могла б на Вашій кафедрі викладати і мову, і, навіть, спецкурси. Фонетику, лексику, типологію ... Тема її дисертації — "Частки й сполучники у різних мовах". Якби вона не була змушена сидіти з сином..."

"То в нас на це,—Когут таки підводиться, — є ріжні "дей-кеар". Ви в себе то звете "ясла"".

"Секундочку! — знову кладе його на сантехніку Кравець. — Отут іще крапля". На картатих Когутових штанях за мить утворюється соляна кучугура. "Отак. Зараз воно усмокчеться. Отако! Їй хоча б погодинно, хоча б на півставки."

Ну що? — Бойко з Самбуром пробують спинами одтіснити Кравця від Когута. — Де наш герой? Ще живий?"

Це втручання дає змогу Когутові злізти з раковини. Він висмикує кілька серветок, обтрушує ними сіль з одягу. Нароздивлявшися плями, Самбур, а тоді і Бойко, займають по пісуару. Але, побачивши, що Когут рухається до дверей, уривають процес і хапають його під руки.

"Я... це, — каже йому Самбур, — чуєш, доктор, я весь час хотів запитати відносно бенкету. Його ще не заборонили? Бо я завсігда готовий. Такий фестивальчик закрутимо. Тотальний авангард!"

Когут не може добрати значення цих слів.

"Тоталіше авангардейшон! — пояснює Самбур. — Я—повний готовченко! Сценарій. Бенкет. Слов'яни".

"О! О! — крізь кургузі фрази до Когута почав, нарешті, доходити зміст. — Конференція!"

"Йєс-і-тиз! — обнімає його Самбур. — Я написав два сценарія. Наступний крок—за тобою. Бо ангажемент мій кінчається в грудні. А бенкет—у лютому. Так що, товаришу командир, бери курс на вольове рішення!"

"Треба сказати моїй секретарці. Вона знає, яка для того є форма".

"Ну!"

"До речі! — Бойко встромляється між дверима та Когутом. — Юрко! Ти колись казав щось відносно підручника Української мови. Що немає гарних посібників. У зв'язку з цим в мене виник один задум. І, якби попрацювати насі ним, тобто у вашій бібліотеці, ну хоча б півроку... Набратися новітніх віянь ... "

"То треба подумати. До двадцятого ..."

"Лариса,—кричить їм в спину Кравець,—пройшла курси. Вона обізнана з усіма методами. З інтенсивним, з тотальним зануренням, з болгарським. Цього ...ну як же його... я забув ім'я!"

"І підручник цей вийшов би,—малює Бойко картину світлого майбуття, — під егідою твоєї кафедри!"

"То треба буде із Дженіфер,—тягнеться до дверей Когут, — Вона — моя секретарка. Вона знає, як то влагодити. Щоб аплікацію подати до двадцятого".

"Я десять років був у Львові головрежем, — відштовхує Бойка Самбур. — Львів — це ж український Відень! Розвинена культура кабаре та кав'ярень. Я тобі не розповідав, як ми колись встругнули секс-шоу за мотивами української класики? Уяви собі! Ти не повіриш! Я взяв Нечуя..."

"Ми то зробимо, — мимрить з усіх боків заблокований Когут, — двадцятого".

"Як? Аж двадцятого? — не вірить Самбур. — Так сьогодні ж двадцять третє!"

Хтось по той бік гатить носаком у двері. Вражений у хребет Самбур, розкинувши руки, валиться на підлоту. Через нього з гуркотом перелітає щось дебеле у джинсах на паску та з зубочисткою в роті. Ніхто не встигає й злякатися, як мугир займає крайню кабінку і клацає замком.

У той час, як Бойко з Кравцем піднімають товариша, недоглянутий Когут вискакує геть.

Під дверима на нього чатує Уляна. Її душить лють. "Як це так! — задихається вона. — Як вони посміли! Це — ще один вияв тисячоліть безперервних образ і статевого гноблення. І хто? Нікчеми. Вони правлять світом. І саме вони в нього вициганять те, що по справедливості мусить належати їй! Бо нікому тут не болить майбутнє України!"

"Юрасику!" — Уляні вдається жест, розрахований на випадкові зустрічі. По дорозі до столику вона застромлює в Когута резюме курсу культури та цивілізації України. Починаючи десь із трипільських часів. Цей проект — унікальний. І розрахований він на рік. Уляна хоч зараз могла би представити план. Там усе розписано. Треба лише дещо одшліфувати. Але то — дрібниці, які заберуть, може, місяців зо два, не більше. Потрібно лише клопотання від Когутової кафедри, що вони хочуть Уляну. Мінімум на два семестри.

"О, то було 6 добре, — погоджуєшся Когут.—Треба сказати Дженіфер".

"На весняний та осінній," — уточнює Уляна. "Так, — каже Когут, — бо зима тут—не така, як у

вас".

"Або вже на той учбовий рік, — на ходу міняє плани Уляна. — Це було б логічно. Але у такому випадку мені необхідно запрошення чи будь-яке прикриття до наступного вересня. Бо мій грант, тобто стипендія, — до кінця грудня. А це означає, що оголяється кінець зими, весна і літо".

"Літо в нас спекотне, — з кожною фразою Когут поволі, але просувається в бік столу. — Без охолодження—важко. Але можна буде поїхати в гори. Бо там не так парко".

"А навесні я могла б мову тут викладати. До осені".

"І восени у нас тепло, — спиняється Когут, згадавши щось дуже приємне. — За яких дві а півгодини їзди звідси є залізниця. Й печери. А в жовтні ми маємо свято місцевості. Звідусіль приїздять фармери і просто неба в своїх казанах варять яблучне масло".

"Повидло, — не може не виправити його поетка,—яблучне повидло".

"О! — доктор Когутзаплющує очі.—То є знаменито!"

7

Поки чоловіки десь товчуться, Лариса з Людмилою згрібають сіль і відновлюють лад на столі. Роксоляна ганяється за Оксаною, Ігор махає руками, підстрибує, рветься на вулицю. Мати тримає його за руку.

"Ну а поза тим як він? — питає Людмила. — Усе нормально?" "Що значить "нормально"?" — ледь стримується Лариса. "Ну, алергій же у нього немає?"

"Алергій?"

"А нас, ну, ти знаєш, прямо замучали! Що Роксоляну, що Оксану. Й на помаранчі, на манго, і, навіть, на ці... як їх ... що із Нової Зеландії...?".

"Ківі."

"Во-во! Ну страшне!"(Люда сипле деталями того, що, у якій кількості і на яких місцях вискочило у її дівчат.)

Лариса каже, що вона була б щасливішою із матерів, якби алергії були її найбільшим клопотом. "А що він у тебе, не розмовляє?" "Як бачиш?"

"А мені здалося, він щось, ніби, казав".

"Він казав: "А-тє-пєг-тє-пє." От що він казав!"

"То, може, він розмовляє мовою, яку ви не розумієте?"

"Може".

"Мої теж, ти знаєш, ото як почнуть передражнювати одна одну!" Оксана спиняється, почувши, кого тут обговорюють. До неї пристає і Роксоляна. "О, прибігли! Свинтуси ви! Ти навіщо так дражнила дядька Когута? Я тебе, Роксьо, питаю! Га?"

Рокся ховається під стіл.

"То в нього це,—питає Людмила,—ніби така розумова відсталість?" "Ні, це—не відсталість,—пояснює Лариса,—це—аутизм".

"Як?"

"Медична загадка. Недосліджений феномен,—каже Лариса. — До вісімнадцяти місяців розвиток протікав згідно з нормою. Ігорець міг, навіть, казати речення з двох-трьох слів. Потім йому, перш, ніж їхати до Америки, зробили щеплення (без цього в поліклініці не видавали довідки). Звідтоді в нього почався реґрес, немов він з кожним днем сповзав у невидиму яму. Позабував майже всі слова, позбувся навичок, не впізнавав людей, не знав, що робити з іграшками".

"Ні, дарма ти на щеплення так! — протестує Людмила. — Я особисто не думаю, що це — від щеплень. Бо щеплення потрібні. У моїй школі... "

"Забув, навіть, те, що робив у рік! — Лариса міняє руку й садовить Ігоря на стілець. — Посидь спокійно секунду! Тепер його треба всьому з нуля вчити. Всьому! Як ходити по сходинках, як мити руки, як ложкою користуватися. Нормальні діти з повітря хапають таке, а тут спробуй йому пояснити! І де Гарантія, що завтра він знов усе не забуде!"

"Але це навряд, щоб від щеплень! — не відступає Людмила. — Я скоріше думаю, що це — Чорнобиль. Якісь, видно, генні мутації вже пішли. Бо що ми знаємо! Вони від нас інформацію, ти ж пам'ятаєш, тоді як приховували! От уже де злочинці! Та й зараз, ти думаєш, вони нам правду кажуть? Я перед від'їздом читала, що десь у Житомирській області поз'являлися невідомі науці тварини. І діти без пальців ... А скільки дебілів народжується!"

"Наш син — не дебіл! — стріпується Лариса. — У вісім місяців він вперше став на ніжки, і зранку, у своєму ліжку, так подивився на нас, що у нас тоді перегорнулося все. Наче не він—дитина, і ми—його батьки, а навпаки. Наче він все розуміє, і більше того..."

"Ну, я тобі скажу, діти часто незрозуміле дивляться," — не здається Людмила,

"Ну що, що ти хочеш від мене?! — Лариса двома руками притискає Ігоря до стільця. — Ти можеш не вириватися одну мить?!"

"Ну й що ви робите? — питає Людмила. — Якось лікуєте це? Треба ж діяти!"

Лариса в одному реченні перераховує весь свій шлях від чорноротої дільничної дохторши до переповнених гідністю американських лікарів.

"Воно, я тобі скажу, — каже Людмила,—знайомства — це ще не все. От у нас Тома, сусідка з п'ятого поверху, має онуку, Альону. Її чоловік— генерал-майор, вже десять років на пенсії. Звичайно, там і харчі відповідні, і медобслуговування із четвертого управління, короче, все "от і до". І що ти думаєш? Так колись їхню Альону обкидало пухирями, що мусили викликати "швидку". А причину і досі не виявили! Може, з'їла щось".

"Буває" .

"А, може, треба було вам, — хапається за нову думку Людмила, — звернутися до чогось нетрадиційного?"

"Було!" — одмахується Лариса і розповідає, до яких народних та самодіяльних цілителів вони колись зверталися. Не тут, звичайно, а вдома, куди вона з Ігорем їздить щоліта.

"Поки дістанешся до Борисполя, — скаржиться Лариса, — то проклянеш все на світі! У Сашка — робота, він мусить тут бути. А мені самій важко. На спині — рюкзак, там — валіза, через плече — торба (бо всі чекають гостинців, не приведи Боже обділити когось — на все життя образяться!), ну й по цей бік — Ігор. А на нього двох рук замало".

"Це точно! "— радіє Людмила. — Я теж місяць тому відправила через баптистів посилку і зразу ж свекрусі своїй задзвонила. Так, мовляв і так, ждіть! А знаєш, що вона мені на це сказала?"

"Я розумію, — розбурхана Лариса хоче докінчити думку. — Водили ми його і до шептух, до екстрасенса (він сам — кандидат наук) ... "

Людмила теж, розпочавши щось, не любить кидати справу на півслові. Але, щоб Лариса почула про те, що саме сказала Людмилі свекруха на її прохання вислати мумійо, Людмила мусить, як мінімум, перекричати Ларису.

"А потім батьки, — надривається Лариса, — вислали фотографію Ігорця жінці, яка живе під Луцьком ... "

"І пояснила, — змагається з нею Людмила, — де саме воно лежить. І в що загорнено. У синій целофані Під морозилкою! Там, де й прополіс!"

"Вона подивилася й каже, — на весь ресторан виголошує Лариса родинну таємницю Кравців, — що це хтось із своїх його прокляв!"

Її син борюкається, б'ється грудьми об стіл, хоче вирватися. Це йому не вдається. Він вигинається, тягнеться ротом до стелі і виє.

Людмила нишкне.

"Хтось із своїх?" — перепитує вона.

"Так".

"Я б цю тварюку знайшла, — обіцяє Людмила, — із-під землі! І душила б її доти, доки вона сама..."

"А ще та жінка, — Лариса сповзає на стілець, — сказала мені: відпусти їх! Усіх! Тих, хто завинив перед тобою. Не тримай ні краплі зла, бо воно тебе отруїть. І вибач їм. А тоді піди до церкви

"Повільною смертю! — умить переймається чужою бідою Люда. — Душила б її щодня, зранку й до ночі! І посеред ночі теж!"

"Єдине, що мене зараз підтримує, — тихо, не знати до кого каже Лариса, — це якесь ... і не знання, і не передчуття... Віра? Навряд чи... Скоріше, надія... Так. Ближче до надії... На те, що й погляд той у вісім місяців, і те, що сталося потім, і те, що він гарний такий — все не просто так".

"Думаєш, переросте? — припускає Людмила. — У мене на роботі дочка колеги теж не розмовляла до чотирьох років".

"Ні, ні! — уриває її Лариса. — Я—не про це".

"Ти ще молода, — вчить її Людмила. — Звідки тобі знати, як далі буде? Я, наприклад, не виключаю, що це ви його двома мовами зіпсували. Не можна так — в садку він чує англійську, а вдома ... Якою ви розмовляєте вдома? ... Мабуть же ж, російською... А з розумово відсталими дітьми..."

"Він — не розумове відсталий!"

"Ти не ображайся. Бо це — життя. Знання діагнозу — це половина успіху".

Ігор зривається зі свого стільця. Лариса біжить за ним, перехоплює й лупцює. Ігор тремтить, мружить очі, тріпоче руками, але не кричить і не плаче.

Відвідувачі озираються. Вони не певні, чи підпадає те, що вони бачать, під категорію порушень прав дитини. Про всяк випадок вони усміхаються. Бойкові дівчата, які в'юнилися біля акваріуму з золотими рибками, скачуть наввипередки подивитися, що буде далі.

Лариса тягне сина до столу. "Як я стомилася! — каже вона Роксоляні. — Бий його — не бий, він ніколи не скаржиться. Ну от як знати, що йому болить? Де? І чого він хоче? ... Ну, де ти біг? Кажи!

Чому ти мовчиш!.. Хоч би раз хтось посидів із ним! Відпустив би нас. Ми б десь пішли. Убухалися б. Або в кіно якесь. Бо за чотири роки ми жодного разу ще не були в кінотеатрі!" Людмила відсовує дочок подалі від Ігоря.

"Нам також, — заспокоює вона Ларису, — ніхто не допомагав. Тільки мої батьки. А щоб свекруха колись... "

Ігорець по-звірячому реве.

Лариса долонею затискає йому рот. "Заткнися! Бо я тебе зараз уб'ю!" "Ти ще молода...", — тисне на неї Людмила.

"А ти помовч!" — огризається Лариса. Вона згрібає у жменю сльози, притискається до сина й тре очі об його плече.

"Як я тебе розумію! — дарує їй грубість Людмила. — Бо ти — мати. Мужик — він завжди залишиться мужиком".

"А часом я бачу, як саме це буде, — скоріше до сина, ніж до Людмили шепоче Лариса, — як він колись зранку прокинеться і заговорить до мене. Як спляча красуня".

"Ти думаєш, у нас із Бойком завжди і скрізь м'яко було?" — також пошепки питає Людмила.

"Але хто ж його, — не чує її Лариса, — визволить від цього сну? Коли, в кращому разі, довкола нас — сліпі та байдужі люди. Дурні кроти. Заздрісні, грубі, тупі, злі... "

"Це точно! — погоджується з нею Людмила. " Якби ти знала, як я з ним намучалася! Я тобі колись розповім... "

Раптом вона помічає, що проходом в їхній бік сунуть Уляна з Когутом і зразу ж; міняє тему.

"Але треба більше читати йому! — радить вона Ларисі. — Й пояснювати. От, наприклад, береш вилку й кажеш йому: "Подивися сюди. Бачиш? Це — вилка. Повтори!" Тобто — що я кажу! — не "вилка", а "виделка"!"

"Невже таке чудо можливе?" — Лариса ледь стримує сльози.

"Оце, знаєш, — виправдовується Люда, — якщо вже змалку почуєш щось ... Хоча, звичайно, треба казати "виделка". А вдома у нас чомусь казали "вилка". Це ж треба! Між собою — діти, батьки — завжди й виключно українською, а замість "виделки" — "вилка"!"

Ігорець хапає виделку і штрикає нею у соусницю.

"Бачиш! Він розуміє мене! Ану кажи: виделка, виделка, виделка... "

Під Людиним вчительським поглядом Ігорець клякне й напружується.

"Ні!" — Лариса стає навколішки й лізе під стіл.

"Що таке? В чому справа?" — лякається Людмила, нахиляється й бачить калюжу, яка підповзає до її нового, в далекій Бразилії зробленого взуття.

Лариса пхає свого сина повз Уяну з Когутом до чоловічого туалету й, розсовуючи Бойка й Самбура, передає сина батькові. "На!"

"А що сталося?"— не розуміє той.

"От що! Дивися сюди! Зроби що-небудь, бо мені треба калюжу прибрати. Ти взяв запасний

одяг?"

"Сорочу й штані. У торбі, на задньому сидінні".

"А труси?" "Ні!"

"Як же так?!"

"А отак! Що ти на мене дивишся?! Це ж не я засцявся! Він же на тобі був!"

8

Спорожняють пляшки, вишкрібають горнятка, чекають на чай.

Самбур замашним жестом дає усім зрозуміти, що зараз він розповість смішну бувальщину про те, як дві телефонні компанії (одна з Європи, а друга з Америки) пробивалися на український ринок.

Але його випереджає Уляна. Вона перехоплює увагу доктора Когута й так, щоб до всіх дійшло, ніби між іншим, згадує про конференцію, з

якої вона допіру вернулася. Серед учасників були три лауреата Нобелівської премії. А останнього дня, на прийнятті в готелі "Уолдорф-Асторія" Уляна вела дискусію польською мовою з одним із них.

Люда силує дочок доїсти креветки (бо в креветках багато калію). Дівчата скиглять. Людмила між стусанами й погрозами примудряється розказати всім про те, що, коли її діти готувалися їхати до Америки, то дід і баба, Людини батьки, загадували їм носити з собою мило і воду у пляшечці, бо в США людей косить СНІД. "їдьте самі де хочете, — благали вони, — а онучок залиште нам!" Через це Оксана, як пішла до школи, то перші дні не торкалася нічого і не хотіла сідати за парту. Від переживань вона почала заїкатися, на тілі зачервоніли плями, температура підскочила до сорока. Це — в Оксани. А Роксі — як з гуся вода.

Самбур художньо, перевтілюючись то у німця, то в американця, то в голову облвиконкому, зображає, як саме приймалося історичне рішення. Сутність його жарту — поки один бізнесмен розкладав свої проспекти й демонстрував переваги, інший дізнався, кому й скільки треба сунути і в результаті вирвав контракт.

Кравець з сином сідають до столу. На Ігорі — сухі штанці. Кравець, щоб розвантажити жінку, садовить його собі на коліна. Дочекавшися паузи, він питає у Когута, як тут проходять техогляд (бо йому давно уже вийшов строк).

"Де у них тут відповідна контора? І як це робиться? По телефону чи можна і без попереднього запису?"

"То можна їздити місяцями, — заспокоює Когут Кравця.-В нас багато хто так робить. Тому

не мусиш журитися". "А як спіймають?"

"То буде штраф! Кілька сотен долярів. Бо так в Америці ніхто не робить. На те є закон". "Ну так де ж ця контора?" — домагається Кравець.

"Ми вже кілька років в Америці, — підключається Лариса, — а я ніколи не бачила тут зеленого часнику. Цибуля — є, кількох видів, і зелена, і цибулинами. А часник—тільки зубчиками. Ви не знаєте, чому тут не продають молодий часник?"

"То в мене жінка на закупи їздить,—дає пояснення Когут. — В котрийсь з супермаркетів. То є великі склепи або "чейн-сторз". "Чейн" — значить ланцюг. По всіх штатах. А я іду до холодильника, відчиняю його і кажу собі: "еге! сьогодні я готую щось мексиканське!" Бо то можна купити в етнічних склепах".

"Ну а жінка, — питає його Лариса, — вона щось готує?" О, так!

"То ви вдвох, виходить, готуєте? Разом?"

"То певно. Бо в нас нині фемінізм. Чоловіки мусять дбати про все самі. Жінки теж воліють мати окрему кар'єру. На часі засновувати своє, чоловіче звільнення".

Але ця тема ніяк далі не розвивається. Натомість, із подачі Уляни, поверх її звіту про бенкет у готелі "Уолдорф-Асторія", всі накидаються обговорювати долю нашого письменства. Бо всі багато читають і знайомі мало не з усіма провідними митцями. Людмила примушує Оксану

виголосити поезію, яку та склала у третьому класі на старий Новий рік. Але за той час, що Оксана комизиться, Рокся вигукує віршик про муху, яка сіла на варення.

Когут, який колись рецензував переклад "Собору" Гончара, питає загал, чи є Гончар соцреалістом. Погляди розділяються.

Лунає думка про те, що, якщо хтось із наших і заслуговує Нобелівку, так це—Шевчук. Бо у нього — психологічна проза. А ще він—історик, стиліст і філософ. Людина франкового діапазону.

Бойко вважає, що премія Нобеля перетворилася на політичну повію. Всі кандидатури розписано наперед, панує залізна кон'юнктура, і хіба що олегофрену не ясно, в чиїх руках віжки.

Уляна критикує Шевчука (вона з ним колись їхала в одному купе). Шевчук —популіст. А це — вчорашній день.

Інші за Шевчука стають горою. Бо він не боїться писати про місто, не лізе в політику, працює день і ніч, використовує масні та напівзабуті лексичні пласти.

Самбур в захваті від Шевчука. "Чувак — ходяча енциклопеція!" — каже він, Самбур колись ставив одну із п'єс Шевчука, бував у нього вдома і кілька разів пив з ним чай.

"Народовство—це анахронізм, — відкидає ці аргументи Уляна. — Бо нині—доба деконструкції й постмодернізму".

Когут із нею погоджуєтеся. "А у вас, — не приховує він свого здивування, — не знають феноменології! Не запроваджують статевих студій! У дев'яностому році я мав панель на зборах вашої Академії Наук. І я бачив, що вони не знають термінології! Ну то як можна було вести повноцінну дискусію!" На думку Когута, колективізм є причиною всіх відставань. Це є те гальмо, що не дає українській культурі влитися в західний контекст. Тому вона й досі виконує не естетичну, а виключно соціальну функцію. Це розуміють молоді митці, бо вони вже не скуті

догмами і відкидають табу. Когут сподівається, що той переклад, над яким він зараз працює, розвіє кліше й справить враження.

"Бо Україна, — вважає він, — мусить збудитися. І перейнятися духом антрепренерства... Чи як ви то називаєте?"

"Підприємництво," — знаходить слово Уляна.

"Так, — киває Когут," — бо те саме колись було і в Америці. Але ми працювали! Мої батьки мали по кілька праць! Бо, як лежати на печі, нічого не буде".

Люда сьогодні, спровадивши дівчат до школи, дивилася по телевізору фільм-бойовик. А це ж— частина їхньої культури. В них організм вимагає цього, як у нас — алкоголю. "І я зрозуміла, — ділиться вона своїм відкриттям, — що вони, білі, перш, ніж прийти, усіх знищили! Коли встановлювали свою владу і розподіляли сфери".

"Які сфери? Де? Кого й хто нищив?" — питають у неї.

"Сфери впливу! На Дикому Заході! — розпрозорює Люда свою думку. — Коли ковбої вбивали тубільців! Тому що до Конституції в них було беззаконня! Ще гірше, ніж в нас! Вони тепер самі визнають це!"

Лариса за кілька років, що вони тут, обросла американськими приятелями. Тепер, коментуючи Людину здогадку, вона пояснює землякам, що у них, в американців, усе не так, як у нас. Бо вони — не такі, як ми.

"Наприклад, ви йдете до когось, припустимо, на пікнік. І несете з собою салат. А тоді, по закінченню спокійно забираєте його (те, що не доїли, звичайно) додому. Ніхто й не подумає ображатися за це на вас. Навпаки! Бо у них так заведено".

"Зате у нас—широта, — кажуть їй. — Ми для гостя нічого не пошкодуємо. Все, що є в хаті — на стіл! І не вчорашнє, й не з концентрату. Все — свіже та якісне. І недопитками друзів в нас не частують. Нехай ми для них — дурні скіфи. Зате вони для нас—жлобня!"

Тут розмова на мить уривається. Гості відчули, що наговорили зайвого. Але не бачачи, як з цього виборсатися, всі по черзі перевіряють, чогось б їм іще попоїсти. Нічого, крім залишків жовтого соусу, жоден із них не знаходить. А їхня усміхнена офіціантка з візком забирає тим часом брудний посуд і розчищає місце для десерту.

"Але от ми, українці,—знаходиться, нарешті, Бойко,—якщо ми вже опинилися тут, то могли б навалитися і ... тобто, спільно... зробити щось таке ... ну, хоча б ... я знаю ... короче, щоб про нас почули!"

Всі кидаються розвивати цю думку. Бо кожен хотів би і має чим прислужитися національній справі. Курсами мови, культури та цивілізації. Виставками колажів. Заснуванням тут українського клубу з постійними щотижневими літературно-мистецькими вечорницями. З дегустацією українських страв, лекціями під магнітофон і слайди. Вони по-дружньому могли б допомогти Юркові Когуту з його перекладом. Бо там багато русизмів, суржику, незрозумілих алюзій та натяків. Щоб цей переклад став, справді, подією в їхньому літературному житті. Тоді б до них дійшло, що ми — це не Раша й не Параша.

"Як тобі, Юрку, ця ідея? — підсумовує Бойко. — Реально таке чи ні?"

"Може бути, — погоджується з усім Когут. — Університет навесні тут проводить етнічний фестиваль. Студенти танцюють, співають та мають інші забави. На кафедрі в мене є ріжні костюми. Вам Дженіфер покаже. Гарна ідея. Чому б і ні?"

Усі розгублено мовчать.

"Так-от на бенкеті,—скидається Уляна, — я розмовляла з одним британським прозаїком. І запитала у нього, що він знає про Україну. Так він мені сказав, що це — дуже велике місто і що там багато католиків. А інший, також відомий поет, так мені прямо і заявив: "Яка література? Вкраїнська? А хіба існує така?"О, — погоджується доктор Когут, — то є розповсюджена тут думка!"

"Ну то,—Уляна обурена,—треба якось просвіщати їх! Хай твоя кафедра відкриє курси ..."

" Але я не маю вакансій, — дратується Когут. — І де я візьму фонди?! В нас так не робиться!"

"Звичайно! —— Бойко підтримує Когута. — Які ще курси?! Коли не існує сучасних підручників! От з чого слід починати! З підручників!"

"І треба до викладання, — пропонує Кравець, — залучати не митців, а фахівців!"

Уляна обдає Кравця (а заразом і усіх інших) пекучою ненавистю. Вона не приховує, хто тут є хто. Кандидатка у фахівці (себто Лариса Кравець) є зухвалою господаркою. Самбур — алкаш. Бойко — нікчема, який себе називає доктором і професором, хоча, насправді, він тільки є кандидатом наук і доцентом. А стосовно митців, так це правда. Вона — митець, бо її твори перекладалися і на англійську, й на румунську. І наукових праць у неї більше, ніж у всіх присутніх, узятих разом. Включно з доктором Когутом. А ще вона викладала в двох американських коледжах!

"Молодець! — кажуть їй. — Повикладала й оддиш. Нехай інші своє візьмуть".

Але єдиний фронт, який об'єднує всіх проти Уляни, кришиться з кожною реплікою. І невдовзі вже всі б'ються з усіма.

"Яке ти маєш право, — питають вони одне в одного, — мене засуджувати?! Як ти можеш казати "мені б твої турботи''?! Та що ти знаєш про мене?!"

З'ясовується, що у кожного є певна (й, добре, якщо тільки одна!) причина задлятися тут. Але туга за батьківщиною й постійна стриманість, на яку вони приречені в цій, хай і щедрій, але чужині, вибухає буремними сповідями.

Голосніше за всіх сповідається Уляна. Бо як поетка вона відчуває красу та біль світу гостріше за всіх. І з усіх лиш вона здатна перетопити довколишнє мерегтіння в добірні рядки. І хоч так, але увійти в вічність.

Із Людмили, навпаки, лізе дошкульна буденщина—лихі сни (а звідси і відповідний настрій), переживання за дітей та їхні хвороби, спогади про те, як вона боролася з різними шльондрами за свого чоловіка (чого тільки вона не пила, щоб схуднути! і чого тільки не виробляла, аби догодити йому й зберігти родину!)

"Як мені набридло все! — голосить Люда. — От, їй-Богу, пішки додому пішла б! Через весь їхній океан!"

Бойко також наплював би на все і вернувся б у Свій інститут, якби не батьки. Його та Людини; Бо, поки вони тут, у їхній хаті живе грецький журналіст. А гроші, чесно поділені навпіл, ідуть батькам-пенсіонерам.

"Ти ба! Він і тут заробляє, і там йому крапає! Ну ти, Юрасику, й жук!. — плеще в долоні Самбур. — А в мене ні тут, ні там власного кутка немає!" (І це—правда. Тільки-но їхній син вступив до школи міліції, як жінка випхала Самбура з хати.)

Кравець лягає обличчям на стіл, затуляє його руками і стогне. Бо всі вони розпоряджаються своїм життям, а вони з дружиною — ні.

"Щоб не можна було зі своєю дитиною по-людськи поговорити! Або на хвилину його відпустити десь! Бо він як не шкоду зробить, так каліцтво собі якесь заподіє! Хто б з вас таке витримав?

Га!"

"Припиняй! — каже йому Лариса. — Кому і на що ти скаржишся! Хіба вони зрозуміють!"

"От тільки не треба думати, — скипає Людмила, — що ви такі унікальні! У всіх тут є діти!"

Уляна не має дітей і сприймає цю заяву, як черговий підлий закид в її бік. За це вона обзиває обох Бойків комуняками. Бо і Людмила, і Юрій були донедавна членами нашої партії. Людмила, навіть, два роки очолювала осередок у середній школі, в якій вона викладала мову.

У відповідь Бойко нагадує Уляні, що вона теж — комуністка, хоча і колишня. "Тому чия б корова ... "

Уляна не чекала такого удару. Вона вже давно забула про цей факт.

"Так я ж була змушена! —— не здається вона. — Бо інакше б я не захистилася!"

"От і мовчи!"

Але вона не мовчить."Не тобі судити мене!"

"Не мені?" "Не тобі!"

"А кому? Може, тобі?" "Так! Мені!"

"Ой! Можна подумати!"

Самбур розбороняє партійців. "Не лайтеся, — каже він лагідно, — в чужій руці завжди товщий". Він може дозволити собі цей жарт, бо ніколи не мав партквитка.

Але це не рятує його. Дістається Самбуру за те, що він часто ставив театралізовані дійства до комсомольських нарад, конференцій та з'їздів. І тим прославляв їхню банду. А це — набагато гірше, ніж перебувати формально у лавах, а, насправді, складати опозицію. Самбур не тільки їм підігравав, але й гріб за це бабки. Як бульдозер.

"Я?—вибалушує Самбур очі.—Та в мене пристойного костюма ніколи ні було!"

Когут, який вже давно збився з плиту і не може втямити, про що вони сперечаються, зрозумів, нарешті, проблему Самбура і дає йому пораду.

"О, не мусиш ходити до дорогих склепів. Бо в інших місцях також оголошують сейли (це—такі розпродажі), де можна вигідно будь-що купити. А ще є склеп, котрий ділає по четвергах. Люди зносять туди старий одяг і мешти. А крім того, є такі церкви, де в пивницях, по суботах можна ще таньше усе взяти. Бо то зветься доброчиньство".

"В пивних? Де таке є? — здивовані всі. — Чи у церкві? В якій? Часом не в українській?"

"Ні. Тут є всіх деномінацій, — пояснює Когут. — А українська знаходиться за яких три години від нас. Вона — досить нова, її розписав індус. Але він, крім того, є наполовину китаєць".

Від такого різкого повороту всі губляться й перезираються. Бойкові дівчата й ті принишкають.

А щаслива китаянка несе їм чай та традиційні рогалики (ні морозива, ні тортів вони не замовляли). На питання офіціантки, чи хочуть вони ще чогось, Бойко просить принести рахунок. Він воліє розплатитися наперед і дістає готівку.

"Тут можна, —— підказує Когут, — і чеком".

"Та я краще вже готівкою, — відповідає Бойко. — Воно все ж надійніше."

"А можна—карткою, — наполягає Когут. — Кредитною або тією, що ти нею гроші знімаєш".

"Я знаю, я знаю, дякую. Але готівкою, наче, простіше".

"Бо карткою треба за послуги ще додатковий доляр".

Поки батько розраховується, Роксоляна з Оксаною тягнуть Ігоря під стіл. Там вони підсовують йому заникану саме для цього виделку, бо хочуть, щоб він нею потарабанив об посуд.

"Але ти міг платити й чеком," — не може заспокоїтися Когут і бере чайник. До нього із-поза спини підступається Ігорець. Він зазирає доктору в очі та усміхається.

"Гай!" — каже Когут,

Ігорець регоче й торкається його руки виделкою. Переповнений жахами Когут одсмикує руку, підстрибує й перегортає на себе окріп. Він хапається за пах, карлючиться, валиться на стілець. "Що таке? — не розуміє ніхто. — В;чому справа?"

"Я мав того досить!" — шепоче обварений Когут. Він довго підводиться і на очах переляканого ресторану волочиться в бік дверей.

9

Лариса гамселить сина і сварить свого чоловіка, який його не догледів. Ігорець не протестує, а тільки заплющує очі і дриґає ручками. Бойкові дівчата заховалися під стіл і гиготять.

Бойко, ледь не перекинувши стілець, біжить за Когутом. Лариса робить те саме. Але першим доктора наздоганяє Самбур.

"Я зрозумів,—перехоплює він його вже на виході,—про підприємництво. Я цілком згоден. І хотів тобі у зв'язку з цим конкретно запропонувати щось".

І захеканий Самбур у двох словах подає Когуту свій бізнес-план, як за рік збагатитися. Для цього Когут повинен звести його з кимось із ректорату. Бо в Самбура є усні повноваження від кількох бізнесменів відносно проекту макаронної фабрики. "Нам не потрібні ні маркетінґи, ані менеджменти. Ви нам дайте лише гроші, долари, а про деталі ми й самі подбаємо. В нас усе є — і приміщення, й борошно, і тара, і упаковка. Немає лише капіталу. Якщо ж ви нам допоможете, то ми закупимо факси, комп'ютери, короче, весь інтер'єр— і одразу ж повернемо вам гроші. Клянуся! Ти тільки зв'яжи мене з ректором. Або з проректором по господарчій роботі. Тому що це — не жарти. Ми і себе і вас зробимо мільйонерами! За рік! На макаронах!"

"О, дай мені спокій!" — вириваєтьсяКогут.

До них підбігають Лариса, Уляна та Бойко.

Кожен на свій манір кличе його — "пане Юрію!", "Юрчику!" і, навіть, "батьку!" "Що, сильно обпікся?—тормосить його Бойко. — Я знаю спосіб.

Пішли до вбиральні..." "Я не хочу! — заявляє всім Когут. — Мені то набридло!" "Він не хотів! — виправдовує сина Лариса. — Він не розуміє, що так не можна!" "Ви всі того не розумієте! — вже по той бік дверей виносить їм вирок доктор Когут. — І то є у вашій культурі. Як особливості коду. Тому що у вас за словами стоїть не те, що у нас!" "Тобто? — здивовані гості. — Чим саме ми тебе образили?" "Не об тім ходить!"

"Хто ходить? Де?—з усіх боків обступають його. — Поясни!"

Когут зорить у американське низьке небо, бачить, як літаки розтинають сузір'я, але, замість навести приклади загадковості коду, пригадує своє тяжке дитинство. І всім стає ясно, чому він так схарапудився від Ігорцевої виделки. Бо його родина жила сутужно. Батьки-іміїранти працювали і в будні, і у вихідні. Одягалися скромно, харчами не перебирали, з'їдали усе, що було в тарілці. Якось малий Юрчик (а він не любив ні хрящів, ані жиру) спробував викинути під стіл шматочок сала. Батько помітив те і мало не прохромив йому руку виделкою. Інакше він не дістав би до нього. Зате усі діти одержали згодом університетську освіту.

"А ми тут до чого?" — не бачать прямого зв'язку гості.

"Бо ви гадаєте, що все в Америці робиться задурно. І що усі мусять опікуватися вами. Ні вдячності не дочекаєшся від вас, ані допомоги!"

"Як так? Та ми.. Та я... — б'є себе у груди кожен з присутніх. — Завжди раді допомогти. Із останніх сил. З повною вдячністю. А те, що ми розраховуємо на твою ласку, так ти ж сам, начебто, обіцяв. Якби ти не казав, тоді — звичайно. Ми не претендуємо. Бо ні — так ні! Але чим ми тобі, тобто конкретно хто й коли не догодив?"

Усі вимагають пояснень. Із називанням імен і зриванням масок. І, навалившися, чавлять з притиснутого до скляних дверей Когута всі його кривди й образи.

І дізнаються, що, наприклад, Людмила знала, що її дівчата зламали хазяйський батут, але звалила все на сусідських дітей. Але тут так не робиться! Бо жінка Когута бачила все з вікна, коли вправлялася на тренажерах.

Бойко, якому він влаштував виступ в університеті, виголосив там свій стандартний патріотичний текст, розрахований на діаспору. Через що скрізь пішла чутка, нібито він, Когут, розвів у себе на кафедрі галушковий ангасемітизм. І то вже є не підлість, а злочин! Бо Когут, щоб посісти кафедру, змушений був переманеврувати весь свій славістичний кагал. Публікуйся або пропадай! — так велить закон академічних джунглів. А хто ж його з таким тавром тепер друкуватиме?!

Уляна теж завинила Бо, знаючи мову, вона не схотіла допомогти йому перекладати новітню прозу. (Когут, щоправда, її не просив, але вона й так мусила б здогадатися). Крім того, виступаючи в Нью-Йорку, Уляна не зазначила його серед списку добродійників. (Когут, звичайно, не чув її промови, але йому того ж вечора телефонічне про все сповістили.) І він образився.

"Бо в нас заведено дякувати. То є американська система".

Провина Самбура (а перед ним Когут розкрився більше, ніж будь-перед ким) — в тому, що він не поцінував розмаїття духовного світу Когута (доктор і малює, й складає музику, і пише контроверсійні поезії в прозі).

Лариса Кравець також не безгрішна. Колись вона, стоячи у супермаркеті, робила вигляд, що не бачить Когута.

"Я того не розумію, — обурюється він тепер, — що то все означає у вашій культурі? То, певно, є знак, але знак чого?"

"Коли я робила вигляд? — аж присідає Лариса.—В якому це супермаркеті сталося?" Інші також один поперед одного голосно виправдовуються.

"Але я вже того мав достатньо! — спиняє їх Когут. — Прошу звільнити мене! На добраніч!" І він, весь при своїх образах, розставляючи ноги, цибає на стоянку.

Іменинник з гостями стежать за ним до тих пір, поки він не сідає в свою "мазду". Відтак усі повертаються до столу.

"От тобі, бабушка, і Юр'їв день! Все! Накрилася наша Америка! — страхають вони себе. — Тепер він нам влаштує. І курси, і візи, й запрошення".

10

Над столом висить густа журба. Кожен, як-не-як, а на щось тихенько розраховував.

"Чому ми такі нещасні? — хочуть знати усі. — Може, це—якесь національне прокляття?"

Бойко їх охолоджує. "Що ви, їй-Богу, містики тут наганяєте! Немов кацапи. аПрокляття"!" Умом не понять"!.. Усе має свою об'єктивну причину. Століття іноземного поневолення, кріпацтво, бездержавність, відсутність своєї еліти — вам що, цього замало? Вони, ці чинники, й виробили у нас певний погляд на світ, модус поведінки та способи захисту. Все це вкладається в колоніальний синдром. Половина світу від нього страждає".

Така новина додає усім певності та задерикуватості. Приходить усвідомлення того, що це не ми від нього, а він од нас залежить. Бо ми йому більше потрібні, як він нам. Інакше б він нас не виписував. Тому це ще — не кінець світу. Переживемо й без СеШеА. От буде своя тверда валюта — все одразу зміниться. На те в нас і незалежність.

"Перцівка", яку витягає Самбур, ще більше посилює відчуття звільнення. По-братськи розливають горілку в чашки і підносять тост за Бойків сороковими.

"Е, ні! — кричить ювіляр. — Ми вже за це пили! Давайте за жінок!"

Жінки не проти, але Люда хотіла б випити окремо за всіх нас. Щоб нам завжди і скрізь добре було. Нам і нашим дітям.

Всі згодні. А, позаяк горілки більше не передбачається, то ці три тости згортають в один. Мужі п'ють до дна і навстоячки, по-гусарськи, так, щоб рука від нігтей до ліктя йшла паралельно підлозі.

Замість закусювати, обговорюють Когута (Бойко запропонував був щось дозамовити, але без боротьби швидко дав себе розраяти). Уляна вважає, що Когут — геній банальності.

"А от я не розумію його," — каже Людмила. — "Він часом, щось як задвине ... Чи він навмисно говорить загадками?"

Їй пояснюють, що це у нього, мабуть, — від непевності. Або від того, що з нього усі збиткувалися. В школі ж, напевно. За те, що він — син іміґрантів. Як в нас городські з селюків. Діти — скрізь жорстокі Ну й потім, аж доки він не захистився й не виборов собі посаду. Це в нас усе просто. Вступив до лав, і вже тобі скрізь зелене світло. А їм як? Ні партії, ні гебе, ні комсомолу... От він тепер і знущається з нас. Бо над ким йому ще виявляти свою зверхність?!

Не обминають і Когутового родинного життя. Чому його жінка завжди поза кадром? Живе він із нею чи не живе? Може, він — голубий?

Самбур каже, що, як вони сидять у сауні, доктор хоч зизом, хоч на хвильку, а завжди зиркає йому туди.

"Куди? Куди?" — Кравець з Бойком удають, що вони не зрозуміли. Людмила жене дочок до акваріуму з золотими рибками.

То він досліджує тебе, — кепкують чоловіки, — хоче знати, обрізаний ти чи ні. Га, Льоша, відкрийся нам".

"Прямо тут?"

Одсміявшися, всі, не тримаючи зла, віддають належне Когутові. Бо, якби не він, ні Бойки, ні Самбур тут не сиділи б. Та й Уляна, якби вона в дев'яностому році не познайомилася з ним у Києві, то невідомо, чи вийшла б вона колись на міжнародну орбіту. Наш Когут — це, все-таки, постать. Його не дарма знають і поза українськими колами.

З ясувавши все з Когутом, критикують Америку. За те, що тут нема справжнього хліба. І полуниця — немов з гуми. І кавуни, хоч і цілий рік, але ж який вони мають смак! У серпні кавуни треба їсти! Або у вересні. В крайньому разі — у жовтні. Але щоб у березні чи в травні... В цьому є щось неприродне.

"Ми, — розповідає Людмила, "— їмо лише ти, що самі готуємо. Деруни, яєшню, щось м'ясне, сирники. Без омарів не мучаємося. І хімією себе в їхніх "макдональдах" також не труїмо".

Всі зазначають, що одяг тут є. Але що цікаво! Яку бірку не смикни — скрізь "мейд ін чіна". Взуття, посуд, іграшки, канцтовари — усе для них роблять китайці. А так, щоб самі, та ще й руцями — вони й не хочуть, і

не вміють. А, наприклад, Людмилина братова такі плете светри, що і в салонах не знайдеш!

Чути прозірливі спостереження, країнознавчі нотатки, аналіз як соціо-, так і культурологічних явищ. Висновок один: що це — дуже дивна країна. Бо тут дітей змалку вчать бути дорослими, а тоді, як вони підростуть, спонукають до здитиніння. Дають їм таку кількість прав і свобід, що заплутують, доводять до пересипу і сказу.

"От навіщо кожному з них стільки різних кредитних карток? Маєш одну—і годі! Купуй, користуйся, влізай у борг! Ні, їм усе мало!"

А історія вчить, що усяка надмірна вибагливість веде до виверту, до збочень. І, ледве цивілізація сягає піку, як обов'язково звідкільсь налітає орда, туди-сюди проходиться потоптом і нищить всю ту довершеність.

"Так! — кожен з присутніх наганяє потроху мороку. — Вони дограються! Пускають до себе всіх — чорних, голубих, косих. А потім дивуються, чому їх тіпає. Й халепа (я вам кажу!) прийде зовсім не з того боку, де вони чекають. Це може бути озонна діра, ураган або землетрус. Але він накриє їх несподівано і з головою. Тому що вони — зовсім незагартовані. Не те, що ми. Вони проти нас — підлітки. І нам є що їм сказати. Через те, що наш досвід, він — людський. А в них усе — на техніці. Яка завжди може гавкнутися".

Від такого висновку всім стає затишніше. Дехто по-думки лине додому. Уляна, пишаючись собою, заявляє, що до виску скучила за українською мовою. Навіть, за тим осоружним та тричі облаяним суржиком. Людмила побивається, що це ж їй треба тепер буде давати завучеві хабаря (а вона така недосвічена!). Бо з Роксоляною проблем не буде (вона всю програму першого класу у шість років вивчила). А Оксана через цю Америку дві чверті пропустила. Чи схочуть її взяти у шостий клас? А, як не схочуть, то скільки сунути — п'ятдесят доларів чи сто? Й

якими купюрами? Запхати гроші в коробку з парфумами чи покласти в конверт? І як все це обставити?

Згадують, як було за тих часів, коли долар був заборонений. І що тоді було на прилавках. Зефір хоч білий, хоч рожевий, сиркова маса з родзинками, масло таке й шоколадне, ковбасний сир, перець різаний.

А які цукерки колись спокійно лежали! І "білочка", й "мішки в сосновому бору", і "тузік", і "а ну-ка отнімі".

Чоловіки у найменших деталях подають тодішні ціни на вино й горілку. "Біоміцин" у руп двадцять дві, "кисляк" по сімдесят сім, "чорнило" за нуль дев'яносто сім, "рубін", "іршавське", "римницьке", "сонцедар" (все — з називанням ціни та градусів). Навіть ті, хто не застав "сонцедару" та "тузіка", пам'ятають, що на один рубль колись можна було купити у кілька разів більше, ніж тут на долар.

Спільні спогади єднають.

"Все ж це було! І якої якості! — цмокають всі. — У нас така земля, і такий клімат, що ми могли б бути найситішим народом в Європі. А, може, і в світі".

За браком закуски надламують свої рогалики й видобувають застромлені в них папірці. Читають, що кому з них напророчили китайці, і співставляють щасливі числа. Хтось дізнається, що нове вбрання змінить його життя. А хтось — що головною рисою її характеру є поєднання легкого норову із глибиною здобутих знань. У когось вдалими числами є сорок шість і п'ять, а в когось, навпаки, — тридцять два й вісімка.

Домовляються щотижня в когось збиратися. На чай і те, що до чаю. Погомоніти свій до свого. Бо хто ще зрозуміє нас!

Діти також мають по рогалику і хочуть знати всю правду про себе, разом із щасливими цифрами. Оксана за ці три місяці вивчила англійську краще, ніж батько ЇЇ за усе своє попередній життя.

От чому (раптом доходить до всіх) ми досі не мали держави? Бо кожен сидів у своїй норі і мріяв, щоб у сусіда корова здохла. А треба було навпаки!. Якщо хтось тобі бажає зла, подаруй йому це, бо як знати, може, це він — од непевності, від того, що сам боїться тебе. Прости тому, хто чекає від тебе хабаря. І тому, хто у полоні ненависті зачакловує твою дитину. Або заганяє тебе в лави партії. Прости і пригорни. Бо всі вони — наші люди. Й тоді ми побачимо; як нас багато! Не менше, ніж євреїв. До речі, Когут колись казав, ніби Уолт Дісней — теж українець.

"А чого ваш Ігор, — підбігає до Лариси Оксана, — забирає в нас печиво?!"

"Синку! Іде сюди! Не чіпай! Віддай!" — наказує Лариса синові.

"Він його кришить!"

"Це він ненавмисно. Він більше не буде! Ігорю!"

"Скажіть, будь ласка, йому, що це — мій рогалик. У нього ж є свій!"

"На жаль, він того не розуміє".

"А ви йому скажіть!"

"Оксано! — втручається Людмила. — Не чіпай ти його! На, візьми мій! "Мамо! — скаржиться їй в пахву Роксоляна. — Я не хочу сидіти поруч із ним!"

Самбур занурив пальці у Ігорів чуб і куйовдить йото. "Це він, мабуть, так залицяється до дівчат. Скільки йому? Сім? Ну, давно на часі! Я вірно кажу? — зазирає він Ігорю в очі. — Ти хто в нас? Козак?"

Але з козака рвуться тваринні вигуки. З того, як його виламує, ясно, що він своїм тілом не керує.

Уляна ошелешена. "Що це з ним?"

Поки Лариса пояснює їй діагноз, Людмила впівголоса розповідає Самбуру про те, що хлопчика хтось зурочив. "І чим ви його лікуєте?" — питає Уляна.

"Це не лікується," — відповідає Лариса. "Чому? Це у нас не лікується, а от у Франції, я чула, вже знайшли спосіб, як з цим боротися". Й Уляна розповідає, що, згідно з французькими даними, хворі на аутизм діти весь час чують гомін. І гомін кожного з них має окрему частоту. Тому вони одягають на них навушники, на генераторах підбирають потрібну частоту і знімають гомін. Після чого усі вони починають сприймати світ.

"Вам до Франції треба з ним з'їздити," — пропонує Уляна.

Кравець на це їй каже, що і в колишньому Союзі теж є достатньо психологів (ленінградська школа, наприклад), які досить оригінальне працюють з подібними дітьми. Не всі, а психологи-ентузіасти, яким не давали за комунізму розкрити свої нові, нетрадиційні методи. По вихідних ці, як правило, молоді вчені вивозять таких дітей за місто, на електричках, у поле чи в ліс, щоб вони там, в грязюці, у шмарклях, на холоді, мокрі, але задоволені, пізнавали довколишній світ. Бо не завжди для цього є апаратура.

Уляна не любить, коли їй перечать, і тисне на Кравців, щоб вони негайно летіли до Франції. "Ви ж тут працюєте. Відкладіть пару тисяч. Хіба на здоров'ї можна ощадити?!"

Лариса розкриває рота для влучної відповіді, але її спиняє дівчачий вереск.

"Мамо! — вищить Роксоляна. — Він знову! Ще й кришить! Ану віддай! Це — моє! Та шо тако-

є-е-е!"

Мабуть, вона копнула Ігоря під столом, бо він аж вигнувся від болю. Втім, сльози потекли з нього не одразу, а тільки тоді, як минувся шок. Бо аби з чого він не скиглить. Тільки коли вже несила терпіти.

11

"Ну що тепер? — обертається Лариса. — Що тобі зараз не так?"

"Це—не я! Він—сам!"—Рокся ховається за матір. "Я теж його не торкалася!" — голосить Оксана. "Може, він поперхнувся?" — не виключає Бойко. "Оксано, — наказує мати, — ану йди сюди!"

Роксоляна, побачивши, що Кравець під столом мацяє синову ногу, б'є Ігорця кулачком у щоку.

Але Кравець помічає це й, більше того, ловить її за руку. "Гей-гей! Обережно!" — попереджає Людмила Кравця.

"З дітьми завжди проблеми! — підсовується Бойко до молодшої дочки. — Тому я в це не втручаюся".

"Я бачив! — Кравець спрямовує червоний від гніву палець на Роксю. — Навіщо ти вдарила Ігоря? Він же тебе не чіпав!"

"Він у неї забрав рогалик! — пояснює Бойко Кравцю. — Й розкришив його! А це — те саме, що, якби я прийшов до тебе й зламав ...ну ... хоча б ... твій комп'ютер! Га? Як би ти почувався?"

"Та він її не торкався!" — трясе кулаками Кравець. Перелякaний, залитий сльозами Ігор реве і виборсується.

"Заберіть його! — вимагає Людмила. — Й тримайте десь при собі. Чому всі мусять знати про вашу проблему?! Якщо він у вас дикий і б'є дітей, то сидіть із ним вдома. Або найміть гувернантку!"

"Пішли звідси! — плаче Лариса. — Я ж казала: сам іди! Ні! Тобі треба було всіх тягнути!"

"Не кричи на мене! — сичить Кравець. — Я хотів, як краще. Щоб ти розвіялася".

"Іще трохи — і я збожеволію!"

"Припини! Я тут до чого? У мене і так нема життя!"

"Що ж тоді про мене казати? Ти хоч на роботу ходиш!"

"Якби я не працював, де б ми були зараз! Не забувай, завдяки кому ти тут!"

"Я ... — ридає Лариса, — ти ...Ігор,.." А далі — не розібрати.

Всім робиться ніяково. Люда першою не витримує мовчанки й каже, що треба їм ще народити дитину. Але цього разу — нормальну. Тоді усе стане на свої місця.

"Як у тебе це просто! — сіпається Уляна. — Але життя жінки не обмежується дітородною функцією".

"Ну а ти тут до чого?! — відмахується Люда. — Не хочеш — не рожай!"

Ювіляр кидається між жінками й пояснює Уляні, що у дітей — своя психологія.

"Це — як тобі, припустимо, написати роман, а тоді хтось прийшов би і на твоїх очах порвав його. Єдиний примірник!"

Але попри Бойків примирливий тон, дух усобиці й розбрату вирується за межі вузько-дитячої теми й захоплює всіх. На поверхню вилазять усі криві слова та погляди, якими хтось колись когось обдад. Ніхто не хоче стримуватися, і діти, роззявивши роти, не встигають ковтати нові вирази.

Бойкові ставлять на карб те, що він — підлабузник, бо грабає Когуту листя. Уляні — що вона поклала око на доктора і передком пробиває собі чергову Америку. Самбуру — що він, мов глист, лізе без мила у кожен отвір. Кравцям — те, що в них є машина, але вони жодного разу не повезли нікого із земляків на природу.

"А ви підповзіть до свого благодійника, — огризається Кравець, — нехай він вас возить. А то ви йому підставляєтесь, а він вам — ні".

"Це ще невідомо, — мудро всміхається Бойко, — хто тут кого використовує. Бо я кажу йому одне, роблю зовсім інше, а що я при цьому думаю, цього ні він, ні ти знати не можете. Й ніколи не дізнаєтеся!"

"І про мене також!" — вихваляються й інші.

"Але, — обіцяє Уляна, — от я опишу його у своєму романі, тоді він почухається. І не він один!" Самбур розхвабрувався до того, що дає зарік при всіх послати Когута на три літери. "Не треба! — просять його. — Тебе не зрозуміють!" "Ні, треба! Як акт остаточного звільнення!"

Кравець шкодує, що так образив дружину і, поки земляцтво піддрочує Самбура, пробує втішити Ларису.

"Нічого,—шепоче він їй на вухо,—все не так погано. Зате ми тут. А пам'ятаєш, та жінка із Луцька, що вона сказала тобі? Пам'ятаєш? Що треба вірити і все минеться".

Легко їй казати — вірити! — Лариса тре серветкою очі. — Коли на те немає жодних підстав. Він позабував все, що знав у свої два роки! Як тут повіриш? І вона це не лише мені казала, але і тобі!"

"Але ж я працюю! Я на роботі весь день! Це ж ти з ним сидиш!"

Його останнє, пошепки мовлене речення чують усі, бо вже кілька секунд ніхто не ворушиться.

Кравець підводить голову і помічає, що Ігоря за столом немає.

"Де він? — хрипить Кравець. — Куди він зник?" Обернувшися, він бачить по ліву руку від себе доктора Когута. Тільки тепер, замість костюму, на ньому — жовто-червоні шорти і светер.

Ніхто не наважується ні вдихнути, ні видихнути Бо як знати, почув Когут щось чи не почув? А, як почув, то скільки? І, головне, що із того він зрозумів?

Лариса, нарешті, знаходить очима сина. Він стоїть в кінці проходу, біля дверей на кухню. Перед ним, на колінах —— та сама приязна

молода китаянка, яка обслуговує їх. Вона притискає Ігоря до себе й щось йому каже. Ларисі здається, що Ігор не мовчить, а відповідає їй.

"Не може бути!" — холоне Лариса.

Когут, не витримавши диких поглядів, що прикипіли до його плямастого вбрання, недбало розводить руками.

"Я завжди у себе в авті маю запасний одяг і мешти,—пояснює він.— Тут—не те, що у вас. У нас до ресторану можна і в шортах ходити. Бо це є вільна країна".

Грудень 1995 — лютий 1996